

rytdienai. Mintys apie tai, kas manęs laukia, užplūdo vėliau, žymiai vėliau. Gal tik nepilnamečių kolonijoje, ir tik tada, kai iš Maskvos atėjo žinia apie amnestiją, kai ateitis staiga stoji man prieš akis. O juk aš maniau, kad manęs laukia dar treji ramūs ir saugūs metai.

Lemtingieji 1953 metai

Metų metus pėsčiomis klajojau po Lietuvą. Arba važinėjau užsiropštusi ant traukinukų, kursuojančių iš Kalvarijos į Alytų ir toliau į Vilnių arba Kauną. Tačiau dažniausiai laikiausi nedidelėje teritorijoje, Kalvarijos apylinkėse. Taip buvo ir 1953 metais, kai netikėtai mirė Stalinas. Kalvarijoje buvo milžiniškas karinis miestelis su daugybe gyvenamųjų namų. Ten nedideliuose kambariuose ir butuose visų pirma gyveno rusų kariškiai su šeimomis. Vieną to ankstyvo pavasario dieną radau rusus kaip nesavus, daugelis moterų nesivaržydamos verkė. Kai nuėjau į kareivinių virtuvę, kur kartais užsukdavau ieškodama duonos ir darbo, mane išvijo ne vien žodžiais, bet ir spyriais. Numirė tėvelis Stalinas, bet aš to nežinojau. Beveik nemokėjau rusiškai, tad kažkas man lietuviškai išrėžė, kad nešdinčiausi pas savo Hitlerį, tegu jis mane pamaitina. Apie Staliną ne kažin kiek išmaniau, žinojau tik, kaip jis atrodo, mat visur kabėjo jo portretai ir plakatai, kuriuose buvo parašyta, jog jis kare nugalėjo Hitlerį, daugiau nieko.

Man augant darėsi vis sunkiau. Buvau didelė ir stipri, dvokiau, elgetaujant žmonės man beveik nieko neduodavo. Gal todėl toliau nuo Kalvarijos, vėl nukakau į Alytų, į apylinkes, kur mane išžagino. 1953 metų vasaros pabaigoje, būdama beveik šešiolikos, mažame miestelyje gavau darbo pas vieną šeimą, kuri mane priėmė ir net pranešė

apie tai valdžiai. Turėjau prižiūrėti vaiką ir padėti ūkyje. Tie žmonės turėjo didelį tvartą ir laikė daug kiaulių, jiems reikėjo pagalbininkės. Moteris davė man darbo drabužius: sijoną, megztinį ir striukę. Drabužiai buvo kiek per dideli, bet švarūs. Maniškiei buvo vien purvini skudurai, taip apsirėngusi negalėjau rūpintis jų vaiku, jo maitinti ar su juo žaisti.

Darbas nebuvo sunkus, tad mielai būčiau ten likusi. Bet viskas nuėjo šuniui ant uodegos – dėl to kaltas ir mano ūmus būdas. Prie manęs ėmė kibti vienas iš vyrų – šeiminkės vyras ar brolis. Kai iš virtuvės į tvartą nešiau kubiuką su jovalu kiaulėms, jis įgnybo man į užpakalį, ir aš pasiskundžiau šeiminkinkei. Netgi parodyčiau jai nuo įgnybimo likusią žymę, mat įgnybo smarkiai. Tačiau šeiminkinke apkaltino mane.

– Kraipai čia tą savo užpakalį, ir tikriausiai tyčia, – pareiškė ji.

Kilo baisus barnis. Vyras, įgnybęs „prūsei“, atėjo ir skėlė man porą antausių. Tada jau kaip reikiant įsiutau. Ir naktį tariu sau: „Ne, taip nieko nebus...“ Žinojau, kas yra laisvė, ir mintijau: „Kaip atėjau, taip ir išeisiu.“ Tačiau troškau keršto. Moteris dirbo medicinos sesele ir iš darbo vis ko nors parsinešdavo, pavyzdžiui, marlės. Jos tikriausiai reikėjo vaiko vystyklams. O kam ji man? Ir vis tiek ją pavogiau. Tie žmonės turėjo medinę dėžę su rankena, panašią į lagaminą. Paskubomis į ją visko prigrūdau: drobinę paklodę, puodą, marlinius vystyklius, dar kažką. Paėmiau ir šiek tiek pinigų, žinojau, kur jie laikomi. Ir dingau, bet man neužteko proto mauti kuo toliau.

Namas, kuriame gyveno tie žmonės, stovėjo Alytaus pakrašty – Janonio gatvė, nr. 4. Alytus tuomet buvo nedidelis miestelis, išsidėstęs abiejose Nemuno pusėse. Tiltai sugriauti, neatstatyti net praėjus aštuoneriems metams po karo. Vandenyje riogsantys taurai ir akmenys trukdė

plaukioti keltams. Žmones už nedidelį užmokestį perkeldavo irklinėmis valtimis, jos pradėdavo darbą anksti ryte ir plaukiodavo pirmyn atgal iki vėlaus vakaro.

Po šios pirmos rimtos vagystės atsidūriau keblioje padėtyje: visą naktį šalau – buvo lapkričio vidurys – pakrantės krūmuose, laukdama pirmos valtios. O kai su savo medine dėžute, pilna vogto šlamšto, buvau belipanti į valtį, atlėkė vyras, tų daiktų savininkas. Jis šiurkščiai parbloškė mane ant žemės, grasino ir nutempė į milicijos skyrių kitapus upės.

Ten jis taip smogė kumščiu man į veidą, kad milicininkas atsistojo ir jį sudraudė:

– Čia nesimušama!

Tada kreipėsi į mane:

– Kodėl taip padarei?

Aš paaiškinau:

– Aš pas juos dirbau, jie man nieko nemokėjo ir mane įžeidė. Todėl taip ir padariau.

Be užuolankų prisipažinau vogusi.

– Ar žinai, kad sėsi į cypę? – dar paklausė milicininkas.

O aš atsakiau:

– Taip, žinau.

Užtruko porą savaitių, kol atsidūriau teisme. Iš pradžių milicininkai turėjo surašyti mano asmens duomenis, ilgai ginčijomės, kiek man galėtų būti metų. Tvirtinau, kad gimiau 1937 metų spalio 6 dieną, o tardytojai vis kartojo:

– Iš kur žinai? Mūsų nuomone, tu dvejais metais vyresnė.

Tačiau aš atkakliai laikiausi savo. Atsiminiau tai – praėjus beveik dešimčiai metų po karo. Matyt, kažkas man dar visai mažytei tvirtai įkalė tai į galvą. Galutinį žodį turėjo tarti medicinos ekspertai. Teko pasikelti sijoną, gydytojas taip pat apžiūrėjo mano krūtinę. Turėjau parodyti, kiek kas užaugo. Ant gaktos turėjau vos penkis plaukus. Buvau

gana aukšta, bet labai liesa, vien kaulai ir oda, nors toje šeimoje maisto man netrūko. Virinama kiaulėms bulves, galėdavau valgyti jų iki soties, o virinama vaikui manų košę su pienu, irgi galėdavau įsikrėsti dubenėlį.

Kadangi gydytojas patvirtino, jog negaliu būti aštuoniolikos metų, mano gimimo data galiausiai buvo užrašyta teisingai – kaip ir faktas, kad esu vokietė, mat visi tai žinojo. O tuo metu lietuviškai jau kalbėjau beveik be akcento. Tik vardas dokumentuose buvo neteisingas, pasivadinau Maryte Klemaite. Marytė – kaip ta moteris, išgelbėjusi mane prie geležinkelio, o Klemai buvo valstiečiai, pas kuriuos pastaruuju metu dažnai nakvodavau. Keista, bet jų neprisimenu.

Kai reikėjo pasakyti pavardę, ilgokai dvejojau. Tariausi esanti Oto, bet nelabai žinojau, ar tai mano tėvo vardas, ar pavardė. Be to, pavardė Oto būtų nuskambėjusi keistai, todėl verčiau pasirinkau lietuvišką – Klemaitė. Paskui ilgai taip vadinausi.

Beveik mėnesį sėdėjau kalėjimo kameroje. Teisme viskas ėjosi labai greitai, teisėjas uždavė tik porą trumpų klausimų, į kuriuos taip pat trumpai atsakiau.

– Vogei?

– Vogiau.

– Kodėl vogei?

– Buvau įsiutusi ant tų žmonių, todėl ir vogiau.

Neturėjau nei namų, nei šeimos, nei liudytojų, nieko, kas būtų galėjęs mane užtarti. Vienintelis liudytojas, davęs parodymus, buvo vyras, kuris įgnybo man į užpakalį. 1953 metų gruodžio 15 dieną buvau nuteista pagal 1947 metų birželio 4 dieną priimtą 1-ojo straipsnio 1-ąją dalį „Dėl piliečių asmeninės nuosavybės apsaugos sustiprinimo“, tačiau už vagystę man skyrė tik penkerius metus nelaisvės,

nes dar neturėjau aštuoniolikos. Ir dar – laimė, pavogiau ne valstybinę nuosavybę. Gal todėl ir norėjo padaryti mane vyresnę, kad galėtų skirti griežtesnę bausmę.

Iš pradžių patekau į pagrindinį kalėjimą Kaune. Ten surinkdavo visus nuteistuosius, kuriuos vėliau išveždavo į lagerius – nepilnamečius ir suaugusiuosius atskirai. Kalėjime laikydavo tol, kol surinkdavo tam tikrą skaičių – pilną vagoną ar du. Mes, paaugliai, gulėjome ant dviaukščių gultų ir kalbėjomės, kas už ką nuteistas ir kiek gavo. Viena mergina buvo nužudžiusi savo močiutę, nes gviešėsi jos pinigų. Ji buvo neką vyresnė už mane ir pasmaugė močiutę lovoje su kojine ar kažkuo panašaus. Kita pavogė penkias vištas ir pardavė turguje. Ji, kaip ir aš, buvo nuteista penkerius metus kalėti nepilnamečių kolonijoje.

Nors šiandien tai skamba keistai, tada net šiek tiek džiaugiausi, kad pakliūsiu į nepilnamečių koloniją. Stoju žiema, galvojau apie šaltį ir drėgmę, ir apie tai, kad neturiu padorių drabužių. Kai mane suėmė, visi verkė, išskyrus mane. Net įžūliai nusikvatojau, išgirdusi, kad pateksiu į vaikų kalėjimą. Tiesa, ta laisvės atėmimo vieta nė nesivadino kalėjimu: rusiškai *детская трудовая колония*, pažodžiui – vaikų darbo kolonija. Pavadinimas žadėjo darbą, bet kartu ir savotišką atokvėpį.

III.

1953-1961.

GULAGE

Lyzabetės tėvai (kairėje) Marta ir Albertas Otai, 1935. Kristelė (dešinėje), labai panaši į Lyzabetę, mirė nuo išsekimo 1948 m., būdama šešiolikos. Šioje 1947 m. darytoje nuotraukoje jos veidas ištinęs nuo bado.

„Teta Juzė“ – Juzefa ir Kazimieras Linkevičiai penktojo dešimtmečio pradžioje.

Lyzabetė Frydlande (Romuvoje), Rytų Prūsijoje, 1940.

Pietų pertrauka prie plytinės Kalvarijoje, 1961. Lyzabetė (viduryje) su dviem bendradarbėmis, taip pat buvusiomis kalinėmis.